

York 1992, s. 27-39; *Madinat al-Zahrâ': el-Salón de 'Abd al-Rahmân III* (ed. A. V. Triano), Cordoba 1995; Birsal Küçüksipahioğlu, *III. Abdurrahman Dönemi Endülüs Tarihi: 300-350/912-961* (yüksek lisans tezi, 1996), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 68-70; Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları: İlim ve Kültür Tarihi*, Ankara 1997, s. 108-109; N. Kubisch, "Architecture", *Islam: Art and Architecture* (ed. M. Hattstein - P. Delius), Cologne 2000, s. 229 vd.; B. P. Maldonado, "Crónica Arqueológica de la España Musulmana", *al-Andalus*, XXXVII/1, Madrid 1972, s. 191-227; F. Ruggles, "Historiography and the Rediscovery of Madinat al-Zahrâ'", *IS*, XXX/1-2 (1991), s. 129-140; L. Provençal, "Medinetü'z-Zehra", *IA*, VII, 472-473; M. O. Jimenez, "Madinat al-Zahrâ'", *EI*² (İng.), V, 1008-1010; Hakkı Dursun Yıldız, "Abdurrahman III", *DA*, I, 154.

BİRSAL KÜÇÜKSİPAHIOĞLU

MEDKÛR, İbrâhim

(إبراهيم مدكور)

(1902-1995)

İslâm felsefesi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Mısırlı bilim ve kültür adamı.

İbrâhim Beyyûmî Medkûr, Cîze'ye bağlı Ebünnumrus köyünde doğdu. İlk eğitimi köyünde aldıktan sonra Câmiu'l-Ezher'e girdi. Şer'î hukukla modern hukuku uzlaştırma düşüncesiyle kurulmuş bir araştırma enstitüsü olan el-Kazâû's-Şer'î Medresesi'ne devam etti. Burada fıkıh âlimi Ali el-Haffî'ten miras hukuku dersleri aldı. Ardından Mısır'da modern eğitimin verildiği en eski kolej olan ve şimdiki Kahire Üniversitesi'nin çekirdeğini oluşturan Dârü'l-ulûm'da okudu (1923-1927). Fransa'ya giderek Sorbonne Üniversitesi'nden edebiyat, Paris Üniversitesi'nden hukuk lisansı aldı ve felsefe alanında devlet doktorası yaptı (1934). Ülkesine döndükten sonra Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne öğretim üyesi olarak tayin edildi; on beş yıl boyunca sürdürdüğü senato üyeliğine seçildi (1937). 1940'lı yılları ortasına itibaren Arap kültür hayatını ilgilendiren önemli görevlere getirildi. Sosyal İşler Bakanlığı yaptı. Kahire'deki Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye üyeliğine seçildi (1946). Yıllarını verdiği bu kurumun 1959'da genel sekreteri, selefi Tâhâ Hüseyin'in vefatı üzerine 1974'te de başkanı oldu. Ardından Dımaşk, Kahire ve Bağdat'taki aynı ismi taşıyan akademilerin ortak girişimiyle kurulan ve Ürdün'deki akademinin katılımıyla genişleyen Arap Dili Akademileri Birliği'nin başkanlığına seçildi. Mısır Kültürü Yüksek Konseyi üyeliğinde bulundu. Prin-

ceton Üniversitesi tarafından kendisine fahri edebiyat doktoru pâyesi verilen İbrâhim Medkûr 4 Aralık 1995 tarihinde vefat etti.

İbrâhim Medkûr, İslâm felsefesindeki uzmanlığının yanı sıra bulunduğu çeşitli idari ve akademik mevkilerde Arap kültür hayatında iz bırakan projelere imza atmış bir kültür adamıdır. Özellikle Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'deki faaliyetleri, bu kurumun Arap dilinin korunması ve geliştirilmesi yönündeki çalışmalarına ciddi katkılar sağlamıştır. Kurumun, hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla dil ve kültür mirasını ortaya çıkarmak ve terminolojide birliği sağlamak üzere yayımladığı çok sayıda sözlük onun girişimleriyle hazırlanmıştır. Bunlar arasında Radiyyüddin es-Sâgânî'nin *Kitâbü't-Tekmilâ ve'z-Zeyl ve's-Şıla'sı*, İshak b. İbrâhim el-Fârâbî'nin *Dîvânü'l-Edebî*, Ebû Amr eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Cîmî*, Ebû Osman Saîd b. Muhammed es-Sarakustî'nin *Kitâbü'l-Ef'âlî* gibi klasik sözlükler; *Mu'cemü'lfâzî'l-Kur'ân* ve birçok baskısı yapılan *el-Mu'cemü'l-vecîz*, *el-Mu'cemü'l-vasîf* ile neşrini sağ iken başlattığı *el-Mu'cemü'l-kebîr* sayılabilir (İbrâhim Medkûr, *Ma'a'l-Hâlidîn*, s. 26-35). Çok sayıda Arap uzmanının katkısıyla hazırlanan *Mu'cemü'l-ülûmî'l-ictimâ'îyye* adlı ansiklopedik terimler sözlüğü de (Kahire 1975) Medkûr'un UNESCO ile iş birliği içinde yürüttüğü önemli bir projedir.

Medkûr, İslâm düşüncesinin yeniden doğuşuna zemin hazırlayacak zengin mirası ortaya çıkarmak amacıyla Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'deki görev ve sorumlulukları çerçevesinde kendi yönetimi altındaki meslektaş ve öğrencilerini çeşitli klasik İslâmî eserlerin modern neşrine teşvik etmiştir. Nitekim İslâm felsefesi alanında İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ*' adlı eserinin, kelâm alanında Kâdî Abdülcebbar'ın *el-Muğnî*'sinin ve tasavvuf alanında Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sinin neşrinde önemli rol üstlenmiştir. Ayrıca klasik İslâm mirasının Batı'da tanınması yönünde özendirici olmuş, bunun sonucu olarak İbn Sînâ'ya ait *eş-Şifâ*'nın "İlâhiyyât" bölümüyle (*La métaphysique du Shifâ*, trc. G. C. Anawati, I-II, Paris, Vrin 1978, 1985) Şehristânî'nin *Kitâbü'l-Milel ve'n-nihâli* (*Livre des religions et des sectes*, trc. D. Gimaret - J. Jolivet - G. Monnot, I-II, Paris, Peeters-Unesco 1986, 1993) Fransızca'ya kazandırılmıştır. Bu tercümelerin ilkinin üstlenen ve Dominiken Doğu Tedkikleri Ensti-

tüsü'nün müdürü olan Georges Chehata Anawati, onun akademi ve neşir faaliyetlerinde daima yakın mesai arkadaşı olmuştur. Medkûr da bu enstitünün çalışmalarını en zor zamanlarında bile desteklemiş ve kurumun bünyesinde çıkan *Mélanges de l'institut dominican d'études orientales* (MIDEO) dergisinde 1958 yılından itibaren İslâm felsefesiyle ilgili makaleler yazmıştır. İslâm felsefesi üzerine yazmayı yalnızca akademik bir çalışma meselesi olarak görmeyen Medkûr, daima ortak bir insanlık birikiminin varlığına duyduğu inançla eserlerini kaleme almıştır. Felsefeyi medeniyetler arasındaki farklılıkları buluşturan bir köprü ve insanlığın ortak dili olarak kavradığından İslâm felsefesinin Batı ve İslâm dünyasını buluşturan yönlerini daha ilk çalışmalarından itibaren ön plana çıkarmıştır. Sorbonne'da doktora hazırlığı sırasındaki araştırmalarının ürünü olan iki kitabından ilki, Fârâbî'nin İslâm felsefesindeki yerini Ortaçağ yahudi ve hristiyan filozofları üzerindeki etkisiyle birlikte konu edinmekte, ikincisi de Aristo'nun İslâm dünyasındaki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Her iki eserde yönlendirici ana fikir medeniyet farklılığına rağmen felsefî ortaklığın mümkün olduğudur (Zeyneb Mahmoud el-Khodeiry, XXIII [1997], s. 478).

Fârâbî (*Ebû Naşr el-Fârâbî fi'z-zikra'l-elfiyye li-vefâtihi* 950 m., Kahire 1403/1983), Gazzâlî (*Ebû Hâmid el-Gazzâlî fi'z-zikra'l-mîeviyeti't-tâsi'a li'l-milâd*, Kahire 1962), Sühreverdî (*el-Kitâbü't-Tezkârî, Şeyhu'l-İsrâk Şihâbüddin es-Sühreverdî fi'z-zikra'l-mîeviyeti's-sâmine li-vefâtihi* 578 h-1190 m, Kahire 1394/1974) ve İbnü'l-Arabî (*el-Kitâbü't-Tezkârî: Muhyiddin b. 'Arabî*, Kahire 1969) gibi İslâm düşünürleri hakkında yayımladığı anma kitapları Medkûr'un editörlük etkinlikleri arasında özellikle zikredilmelidir. Ayrıca Paris'teki yıllarından itibaren tanıştığı ve çeşitli ortamlarda birlikte çalıştığı Mısırlı felsefe tarihçisi Osman Emîn'in anısına hazırlanan bir esere (*Dirâsât felsefiyye mühdât ilâ rûhi 'Osmân Emîn*, Kahire 1979) editör olarak, Mısırlı Batı felsefesi uzmanı ve yakın dostu Yûsuf Kerem'in anısına hazırlanan armağan kitaba da (*Yûsuf Kerem müfekkiren 'Arabiyyen ve mü'errihen li'l-felsefe*, nşr. Âtîf el-İrâki, Kahire 1988) yazar olarak bulunduğu katkılar, Medkûr'un felsefe alanında sarfedilen yerli çabaları köklü bir araştırma geleneğine dönüştürme bilincini yansıtmaktadır.

İbrâhim Medkûr asıl uzmanlık alanıyla ilgili olarak İslâm felsefesinin tarihi de-ğeri, özgünlüğü, kapsamı, perspektif ve yöntem meseleleri üzerinde özellikle çalışmıştır. *Fi'l-Felsefeti'l-İslâmiyye men-hec ve taṭbîkühû* adlı eserinin ilk bölü-mü, onun bu konudaki temel yaklaşımını ortaya koyması bakımından önem taşı-maktadır. Medkûr'a göre İslâm'ın bilim ve felsefenin gelişmesine elverişli olmadığı, dolayısıyla bir İslâm felsefesinden söz edilemeyeceği yönünde XIX. yüzyılda Batılı-lar'ca ortaya atılan yorumlar bilgisizlik ve-ya ön yargıdan kaynaklanmaktaydı. Nite-kim XX. yüzyılda araştırmalar ilerledikçe İslâm düşüncesinin tarihi başarısı ve öz-gün niteliği hakkındaki bilgi yetersizliği-nin farkına varılmıştır. Sâmi rıknın sis-temli ve sentezci düşünceye yatkın ol-madığı şeklindeki ırkçı ön yargıların ise artık modası geçmiştir. İslâm felsefesinin sadece Arap düşüncesinin bir ürünü ol-duğu şeklindeki iddianın zaten söz konu-su olmadığını, bu geleneğin Fars, Hintli, Türk, Süryânî, Berberî birçok milletin kat-kılarıyla oluşup geliştiğini belirten Med-kûr'a göre bu felsefe İslâmî bir çevrede gelişmiş ve Arap diliyle yazılmıştır; ancak Arapça yazılmış olması bunun bir Arap felsefesi olduğu anlamına gelmez. İslâ-miyet çeşitli ulusları bir araya toplamış ve onlardan her biri İslâm düşüncesinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Ayrıca adına İslâm felsefesi derken de bu gele-neğin sadece müslümanların entelektüel çabalarının sonucunda ortaya çıktığı kas-tedilmemekte, İslâm'ın medeniyet coğ-rafyası içinde yaşayan felsefî birikime sa-hip gayri müslim unsurların özellikle ilk dönemlerdeki itici ve öğretici katkıları göz önünde bulundurulmaktadır. Bu dü-şünce geleneğine İslâm felsefesi denmesin bir gereksesi, kaynaklarının ve müel-liflerinin arka planlarının çeşitliliğine rağ-men köklerini İslâm medeniyetinde bul-ması, ikinci ve daha önemli gereksesi ise problemleri, esasları ve amaçları bakımın-dan ilhamını İslâm'dan almış olmasıdır.

Medkûr'a göre İslâm felsefesinin birlik-çokluk yahut Tanrı-âlem ilişkisi gibi me-seleleri ele alış tarzı ve akıl-vahiy uygun-luğunu gözeten yöntemi kendine özgü-dür. Ancak onun dinî bir yönelişe sahip olması kendini sınırlandırması sonucunu doğurmamış, İslâm filozofları, o dönem-de felsefenin alanı içinde kabul edilen bi-limsel problemler dahil olmak üzere fel-sefenin hiçbir temel problemini ihmal et-memişlerdir. Bu geniş kapsamlı araştır-ma alanı sadece filozofların ortaya koy-

duğu metinlerle de sınırlandırılmaz; İslâm felsefî birikimini bütün boyutlarıyla kavrayabilmek için araştırma alanına ke-lâm ve tasavvufu, hatta fıkıh tarihini ve fıkıh usulünü de katmak gerekmektedir. İslâm felsefesi tarihi içinde filozofları, ke-lâmcıları ve sûfîleri felsefî bir bakış açı-sıyla inceleme yöntemi Medkûr'un *Fi'l-Felsefeti'l-İslâmiyye* adlı eserinde takip edilmiştir. Bu yönüyle eser, İslâm felsefe-sine yeni bir yaklaşım getiren Şeyh Mus-tafa Abdürrâzık'ın *Temhîd li-târîhi'l-felsefeti'l-İslâmiyye* adlı eseriyle (Kahire 1944) karşılaştırılabilir niteliktedir (ikisi arasındaki ilişkileri ve farkları vurgulayan bir görüş için bk. İbrahim M. Abu-Rabi', LXXII/1 [1995], s. 63).

İbrâhim Medkûr'a göre İslâm felsefe-sinin tarihteki yerini daha iyi kavrayabil-mek için onun Antik Yunan felsefesi, Or-taçağ skolastisizmi ve modern felsefeyle olan ilişkisini bilmek gerekir. İslâm filo-zoflarının Grek felsefesinden, özellikle de Aristo'nun sisteminden etkilendikleri doğrudur, ancak beslendikleri kaynaklar Grekler'den ibaret değildir. Dolayısıyla alı-nan farklı etkilerle kendi araştırmalarının bunlarla kaynaşması ortaya özgün fikir-ler çıkarmıştır. Ortaçağ hristiyan skolas-tisizmiyle karşılaştırıldığında ise İslâm felsefesinin ötekine kıyasla daha geniş bir ufka, daha özgür bir araştırma ortamına sahip bulunduğu ve daha çok felsefî ba-şarıya imza attığı anlaşılar. Ayrıca hristi-yan felsefesi hakkında konuşabilmek için söze öncelikle İslâm felsefesinden başlan-malıdır. Çünkü hristiyan felsefesi doğu-şu ve gelişiminde İslâm felsefesine çok şey borçludur. Modern felsefenin kökleri de Ortaçağ felsefesine dayandığından ikisi arasındaki ilişki İslâm felsefesinin modern felsefeye olan ilişkisini de açık-lar. İnsanlığın entelektüel tarihindeki bu "kayıp halka"yı ortaya çıkarabilmek için müslüman nesillere düşen görev, İslâm felsefesi araştırmalarını şarkiyatçıları aşacak veya hiç değilse onlarla aynı dü-zeye gelecek şekilde sürdürmektir. Med-kûr, "Türk kardeşleri'nin bu paha biçil-mez mirasın farkında olduğundan kuşku duymadığını da belirtmektedir (*Fi'l-Fel-sefeti'l-İslâmiyye*, I, 15-31).

Eserleri. 1. *La place d'al-Fârâbî dans l'école philosophique musulmane* (Pa-ris 1934). 2. *L'Organon d'Aristote dans le monde arabe* (Paris 1934; Simon Van den Bergh'in önsözüyle 2. bs., Paris 1969). 3. *Fi'l-Felsefeti'l-İslâmiyye menhec ve taṭbîkühû* (I-II, Kahire 1367, gözden geçi-rilmiş 3. bs., Kahire 1976). 4. *Ma'al-Ḥâ-*

lidîn (Kahire 1401/1981). 5. *Fi'l-Aḥlâk ve'l-ictimâ'* (Kahire 1974). 6. *Huḳûḳu'l-insân fi'l-İslâm* (Dımaşk 1992).

Medkûr'un İslâm felsefesiyle ilgili ola-rak çeşitli dergi ve kitaplarda kırk dola-yında makalesi yayımlanmıştır. Bu ma-kalelerinde Fârâbî, İbn Sînâ, Gazzâlî, Bî-rûnî, İbn Rüşd ve Şehâbeddin es-Sühre-verdî el-Maktûl'un felsefelerini çeşitli yön-leriyle ele almış, İslâm felsefesinin Grek kaynakları üzerinde durmuş ve İslâm filo-zoflarının bazı Ortaçağ ve Rönesans dü-şünürleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Makalelerden üçü *eş-Şifâ'nın mantık* (el-Makûlât, el-İbâre) ve metafizik (el-İlâhiy-yât) bölümleriyle ilgili olup eserin Arapça neşrinin sözü geçen bölümlerinde giriş olarak da yer almıştır. Metafizik bölümüne yazdığı giriş Mübahat Türker Küyel tara-fından Türkçe'ye çevrilmiştir ("Şifâ'nın Metafizikinin [Fizikten Sonrası] Giriş", *İbn Sînâ, Doğumunun Bininci Yılı Armağanı* [nşr. Aydın Sayılı], Ankara 1984, s. 405-431). Ayrıca Fârâbî ve İbnü'l-Arabî'ye dair yazdığı iki makale de Türkçe'de yayımlan-mıştır (bk. bibl.; makalelerinin bir listesi için bk. Daiber, I, 591-594).

BİBLİYOGRAFYA :

İbrâhim Medkûr, *Fi'l-Felsefeti'l-İslâmiyye*, Kahire 1976, I, 15-31; ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *Ma'al-Ḥâlidîn*, Kahire 1401/1981, s. 26-35, 165, 186-187, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., "Fârâbî" (trc. Osman Bilen), *İslâm Düşüncesi Tarihi* (ed. M. M. Şerif), İstanbul 1990, II, 67-86; a.mlf., "İbn Arabî ve Spinoza'da Vahdet-i Vücûd", *İbn Arabî Anısına Makaleler* (trc. Tahir Uluç), İstan-bul 2002, s. 157-169; a.mlf., "The Study of Is-lamic Philosophy" (trc. Shahyar Sa'adat), *al-Taw-hid: A Quarterly Journal of Islamic Thought and Culture*, I/1, Tahran 1983, s. 83-96; H. Daiber, *Bibliography of Islamic Philosophy*, Leiden 1999, I, 591-594; İbrahim M. Abu-Rabi', "Islamic Philosophical Expression in Modern Arab Society", *Isl.*, LXXII/1 (1995), s. 47-81; Zeynab Mahmoud el-Khodeiry, "In Memoriam: İbrahim Madkour (1902-1995)", *MIDEO*, XXIII (1997), s. 477-478; "İbrâhim Medkûr", *Meusû'a-tü a'lâmi'l-karni'r-râbi' 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicrî fi'l-âlemi'l-'Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, I, 39-40; "İbrâhim Medkûr", *el-Meusû'a-tü'l-'Arabîyyetü'l-'âlemîyye*, Riyad 1419/1999, I, 72.

İLHAN KUTLUVER

MEDRESE

(المدرسة)

İslâm tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adı.

Sözlükte "okumak, anlamak, bir met-ni öğrenmek ve ezberlemek için tekrar-lamak" anlamına gelen ders (dirâse) kö-künden bir mekân ismidir. Ders Sâmi dil-